

Te Pipiwharaura, He Kupu Whakamarama.

NAMA 102.

GISBORNE.

HEPETEMA 1906

TURE KAUNIHERA.

I TE mea ka mate nei te Ture Kaunihera, he mea tika kia ata tirohia te ahua o tenei ture, ona painga, ona henga ranei, engari kahore pea matou e tau hei hurihuri i tenei ture i te mea ehara matou i te hunga i uru ki nga mahi Kooti Whenua. Kotahi ano te wahi o tenei ture i whai hua, ara ko te Komiti Poraka, ko te nuinga o te Ture i marama tona he i runga i tona korenga e whai hua, beoi ko te nuinga o a matou kupu mo te Komiti Poraka, i whakawhiwhia nei ki nga mana o Te Kooti Whenua Maori. He pai atu ranei te Komiti Poraka i te Kooti Whenua Maori, he kino atu ranei? Ko tenei patai ta matou e mea nei ki te whakahoki. Ki te kotia pototia te whakahoki me penei ake, he kino atu te Komiti Poraka, inahoki i turakina ai, a, i whakahokia ai ano ki te tikanga tawhito, ara, ki te Kooti Whenua. Ko nga pai i whakaarohia ai e puta mai i te riro ano ma te Maori e whakawa o ratou whenua ko enei;—

- (1) Ka iti nga moni e pau.
- (2) Ka araha te korero parau.
- (3) Ka tika te whakatau i te mea he mohio te Maori ki nga korero ki nga tikanga Maori.

Mo te take tuatahi. He nui nga moni e pau ana i runga i te Kooti pakeha, hau-nga nga moni i pau ake i te whakawakanga, engari i te nohoanga i nga taone. I tata ki te mara-ma-taku matakakitanga ki nga mahi a te Kaunihera i tera tau. He iti noa iho te utu mo te kechi a te tangata, e rima hereni ano, otira tera ano etahi atu

huarahi i pau ai te moni a te tangata, ara, a nga tangata whai kechi. Ma ratou e whangai, e atawhai, te Komiti; ma ratou e whangai nga tangata noho noa, kahore nei he take; he nui te kai e pau ana i a ratou ano. Hei te mutunga o te whakawa ka utua te Komiti i runga i te whakaaro noa iho; he nui ano hoki te utu mo nga kai-whakahaere.

Mo te take tuarua. Ki taku i titiro ai kahore i iti te korero parau o te tangata engari i nui atu pea. Ko etahi tangata kua taunga nei ki te korero parau e kore rawa e numunumi. I te iti o te utu o te kechi kahore te tangata e wehi ki te whakatu kechi mana, ahakoa he teka katoa nga korero o tana kechi. Ki te Kooti pakeha ki te mau te teka o te tangata ka peia ki waho kahore ranei e whakaaetia kia korero, otira ki te Kooti Maori kahore e araha kahore e peia te tangata teka, ahakoa mau pu te teka. E ahei te tangata tino tahae te whakatu kechi mana, kahore he ture kahore he utu hei arai, hei whakawehi i a ia.

Mo te take tuatoru. Tino nui ke atu nga piira i roto i te Kooti Maori i nga piira o roto i te Kooti pakeha, ka mohio-tia te nui o te whakaha e te tangata ki nga whakatau a te Komiti Poraka. I te mea he whanaunga katoa te Maori, he mea uaua rawa te kino o te Maori ki tona whanaunga ake. I etahi wa, e whai paanga ana ano etahi o te Komiti ki nga kechi. Ki taku whakaaro kahore i tokomaha rawa nga Maori e kore e riro nga whakaaro i te ahua o te whanaungatanga. Ko nga kai whakawa pakeha he roia, he

tangata ranci kua tino mohio ki nga tika-
nga o te ture, tena ko nga Komiti Maori,
ko te tokomaha ehara i te hunga matau.
Ko tetahi he o te Maori he wehi ki te
whakatau i te he ki te tangata, i tona ma-
taku kei kinongia ia e te hunga i hinga,
kei whaiwhaiaitia ranei, na konei ka whai ia
ki te whakapai i nga taha katoa ma te
keehi tonu i tino marakerake te he ka
turakina.

Ko enei whakaaro kua whakapuakina
nei e au, i whakapuakina i runga i te
turanga etita, ehara i te mea he urunga
noku ki etahi o nga whenua i kootitia e te
Kaunihera, he tikanga hoki tenei na te
etita, i te mea ko ia te mangai o te iwi,
ara te whakaatu i nga mea he e kitea ana
e ia, a, e pa ana ki te tokomaha.

HE HIMENE.

RANGI: "Just as I am without one plea."

- 1 Ahau nei ra, e tu kau nei
Mau tohu ia e ora ai,
Nau hoki ra te oha mai,
E Ihu, tenei au.
- 2 Kore kau ra he piringa
I enei hau pukeri nui,
I enei ngaru aki mai,
E Ihu, tenei au.
- 3 Kore kau ra he kitenga,
Kore he ngakau marie noa,
Kei a koe 'nake ia he pai,
E Ihu, tenei au.
- 4 Kore kau ra he kahanga,
He ngakau tohe ki te pai;
Nau ia te kupu tono mai,
E Ihu, tenei au.
- 5 Kore kau ra he tironga,
Mau tonu e arahi pai,
Kia kore ai e huri ke,
E Ihu, tenei au.
- 6 Maku tonu e matau pu
Te nui o Tou aroha noa,
I raro nei, a, runga ra,
E Ihu, tenei au.

RETA A APIRANA NGATA.

TE WHARE PAREMATA, PONEKE,

Hepetema 17, 1906.

KI Nga Iwi o Roto i te Rohe Pooti o te Tai-Rawhiti.

TENA KOUTOU.

Kua pau tenei te marama e tu ana
te Paremata, a he mea tika kia whakama-
rama atu au kia koutou i etahi o nga ti-
kanga kei te whakahaerea, a mea ake nei
kokiritia ai ki te whare e pa ana mai ki te
taha Maori me etahi atu tikanga e tika
ana kia rongo koutou hei whakamarama
mo te ahua takoto o nga mahara o te taha
pakeha, me ona paanga mai kia tatou.
Kia mohio mai koutou e kore e taea e au
te tuhi takitahi atu kia koutou i te kore wa
tino watea mo tera mahi. Na reira au ka
inoi atu ki nga tangata e tau atu ai enei
pukapuka kia whaimahara ratou ki te pa-
nui i roto i nga huihuinga, i nga nohanga
korero kia rongo te tokomaha. Ko toku
hihia hoki kia marama tonu mai koutou
ki te ahua o nga mahi o enei ra.

I.—Nga mate takitahi—Pitihana.

1. Ko nga mate takitahi o nga hapu o nga
iwi kei te haere mai ki Poneke nei i runga i
tona aronga tawhito i te huarahi pitihana.
Me ki atu e au he tau he tenei mo nga pitihana
i te poto rawa o nga wiki e tu ana te Pare-
mata, na reira ka ahua kaika te whiriwhiri a
te Komiti o nga mea Maori. Ko tetahi mate
o nga pitihana kei runga i te tupu nui o te
whakaaro o nga mema o te whare ko tetahi
huarahi mate tenei o te iwi Maori, ko te wha-
kapau nui i o ratou mahara me o ratou oranga
mo nga mate penei. Kua hoki koutou e po-
hehe mai e rite tenei ki te Kooti whakawa e
ata karangatia ai nga taha e rua ki te korero
i a ratou take, a e puta ai he whakatau penei
i a te Kooti. Kotahi ano te mahi a te Komiti
he whiriwhiri mehemea he pai nga take hei
tautoko i te hura a nga kai-pitihana kia mara-
nga he whakawa tuarua, tuatoru ranei mo a
ratou keehi. Ko te nuinga o nga pitihana ka kite
au i tenei tau he ngoikore i runga i eni take,
(a) ko etahi kei te takoto tonu mai he huarahi
i roto i nga ture e ahei ai te tono whakatika-
tika i nga ota a nga Kooti. (b) Ko etahi e
haere kau ana mai kaore he whakamarama i te
taha, kaore e hohoro te kite a te Komiti i te
tino putake o te mate. (c) Ko etahi e hura

ana i nga take kua papanga rua kua papanga torutia ki raro i nga whakataua a nga Kooti, e ahu rawa atu ana ki nga take papatipu, ahakoa kua oti ke etahi wahi o te whenua te hoko, kua takiwa nga wehewehenga, kua u te noho a etahi atu ki runga, a kua uaua te whai kaatonga a te Paremata ki te whakakorikori i ena aronga whenua. (d) Ko etahi take e marama nei ana te titiro iho ehara i te mea he take no mua rawa, engari he take kite hou na nga tangata whakahaere kechi i kite i roto i nga pukapuka kooti. Ko te kupu a te Komiti mo era "I hea tonu koe i roto i enei tau maha."

Kia marania mai koutou kaore i te whirinaki te Komiti, te Paremata ranei ki runga i nga take takakino i nga whakataunga a nga Kooti, ma te kitea iho ra ano i te tino pohehe o te mabinga a nga ropu whakawa, katahi ka puta ai te kupu ki te Kawanatanga kia tirokia paitia e te Kawatanga nga inoi o nga pitihana. I mutu mai i kona te kaha o te komiti, i te mea ehara i a ia ki te whakakau-papa i nga ture engari ko te Kawanatanga. Heoi ra ine atu tirofitiro te nui o nga mate i te tuatahi, a kia uaua te whakaatanga kia tuku pitihana mai ki Poneke nei. Kua oti te ki, ko te tahataha tenei o tena hanga o te pitihana, he kotahi e puta i roto i te rau, na enei aronga kua whakamarama ake nei au.

Mo te taha ki au, kia marama tonu atu i toku ngakau te tika o te inoi a te tangata, kia inamae tahi toku ngakau i te tika o te take, ka kaha ai au ki te ki atu ka puta tonu take, a he hanga mama nga huarahi e taera ai. Ko taku titiro he iti noa iho te wa e pau i nga take nunui e pa ana ki te motu, ko te hanga e whakapau nui ana i te taima ko nga take ririki takitahi a nga tangata. Kaati i tenei tau kua tino tatu rawa nga mahi kei te hohonutunga o nga take Maori, a kei te whai nui ahau ki te pupuri i nga tabu o era kei taka.

2.—Te ahua o nga Mema Maori.

2. Mo te ahua o nga Mema Maori i roto i te whare nei. He tika tonu nga whakateka a nga iwi mo te tokoiti rawa o nga mema Maori, ma te aha ka tirohia ai e te taha pakeha? Otira he pohehe tena korero mehe-mea ka ata whakahaere ana te Mema Maori i tona tinana. Mo nga take Maori kia mohio mai koutou e tino kuare ana nga mema pakeha o te Waipounamu, a ko ta ratou tumana ko mai kei a matou kei nga mema Maori o tenei motu nga maramatanga hei arahi mo ratou. Ko tetahi ki te tomo nui nga mema Maori ki roto i nga nohanga ririki o nga me-

ma i nga wahi ngahau e korero-rero tahi ai me o ratou hoa pakeha ki te ngakau nui ki te aru haere i nga take a etahi me te awhina atu i a ratou na take takitahi ki nga minita o te Kawanatanga ki roto ranei i te whare i runga i te huarahi pooti tera tonu e whaihoa mo te wa e taera ai ki nga take Maori. Ehara nga korero o roto ake i te whare e haere atu nei i roto i nga puru-papu, he korero whakapau kanohi ena, e maka whakatuara ana hei korero ma nga iwi nana nga mema i pooti, kia mibia ai tona kaha me te pai o ana korero. Kei waho ke te wahi i hanga ai nga ture, kei roto i nga tari Kawanatanga, na nga tangata ehara nei te mema: a ko te wahi e taera ai te whakatikatika kei nga huarahi ririki e kore nei e kitea mai e nga iwi i roto i nga Korero Paremata.

Me mohio mai ano hoki koutou, i roto i te rohe pooti o ia mema Maori he maha noa atu nga rohe pooti pakeha. Ina koa i roto i to tatou nei rohe i te Tai-rawhiti e waru tahi nga rohe pooti pakeha. Ko te mahi ma te mema o te Tai-rawhiti he awhina i nga take motuhake a ona hoa pakeha mo a ratou tono piriti, rori, waea, poutapeta, me te awhina i nga pire e pa ana ki ratou ki nga pakeha. Na ka pa hoki ki nga take Maori o te rohe ka marama te huarahi haere atu kia ra tou hei awhina mai hoki i aku take. Kei tena taku huarahi i tenei tau, me te pai tonu ki te titiro iho, i runga i te aronui mai o aku hoa ki au. I waho atu ia ratou ko te whakahoahae-re ki nga mema pakeha o era atu takiwa, aha koa o te taha Kawanatanga o te Apitihana ranei. Me kore noa oti e eke ki te kupu a te tangata i runga i te riipeka ki to tatou Ariki, "Kia mahara ki au ina taera koe ki tou rangati ratanga" me te whakautu a te Ariki, "Aianei koe noho ai i au ki Pararaiha". Kua tuituia tahi ia tatou ko te iwi pakeha i roto i enei tau maha, e kore e taera kia motuhake te Maori me ona mate, me tona huarahi ora. Kaati ake mo to matou ahua mo to nga mema Maori.

3.—Te ahua o te Paremata i tenei tau.

3. Ka whakamarama atu au i te ahua o tenei tau. Me whakapoto penei he wehenga takiwa i roto i nga whakatakato ture mo nga whenua Maori. No mua atu i toku takiwa te nuinga o nga mahi. Otira i rokohanga mai e au te hurihanga o nga tikanga. Na reira au i whaikupu atu ai i te timatanga o te Paremata kia koutou, he tau kakari tenei mo nga take whenua Maori.

Tera e roa nga whakamarama, otira me ata whakamarama ano. No te tau 1891 te

kakari nui o te motu nei i hinga ai te Kawanatanga o te Atikihana i uru ai ko te Kawanatanga o te Paranihi. Ko tetahi o nga take nui o tei a pakanga mo te ahua o nga whenua o te motu, whenua pakeha, o nga tangata noa, o te karauna ranei, me nga whenua Maori. Otira ko te nuinga o te pakanga mo nga whenua pakeha. Ka tu ko Hone Make-nehi te Minita mo nga Whenua, he tangata pakari e rite ana kia Te Hetana te pakari. Nana i whakatakoto tenei kaupapa hou ki Niu Tireni mo tenei hanga a te whenua ara.

(a) Kia whakauautia te huarahi e taera ai te hoko atu nga whenua o te karauna ki te tangata noa, engari me haere nui te tuku o era ahua whenua i runga i te tikanga riihi. (b) Kia hanga he robe mo te nui o te whenua ki te tangata kotahi ahakoa whenua hoko riihi ranei. No reira i rangona ai tenei mea a te karaibe whenua, ara karaihe tuatahi kia 640 eka, karaihe tuarua kia 2000 eka, karaihe tuatoru kia 5000 eka, kei te pai o te whenua te tikanga. (c) I te mea ka whiwhi te tangata ki te whenua ka tiakina ia e te ture kia noho pumau ki runga i tona whenua, he wehi no te Kawanatanga kei tango noa te tangata i te whenua hei pupuru kau ka tatari kia piki nga wariu ka hoko atu ai.

No te tau 1892 ka pahitia e te Paremata te ture e kiia nei ko Te Ture Whenua 1892" hei whakatutuki i tenei kaupapa a te Make-nehi. A no taua tau ano ka tauri mai ia ki te kati i nga whenua Maori kei hokona noatia ki nga tangata noa. Ka peneitia kia katia aua whenua ma te Karauna anake e hoko. Ka hanga he tikanga hei rahui, ka whakawhiwhia ki te Kawana te mana whakaputa i te Kahiti hei kati i nga whenua Maori e hiahia ana e te Karauna ki te hoko kia kaua e whaimana etahi atu tangata ki te hoko i aua whenua.

No te tau 1893 ka mate a te Paranihi ka tu ko Te Hetana hei Pirimia, a ko Timi i tena wa kaore ano kia whiwhi ki te tuunga Minita mo te Taha Maori. No te tau 1894 ka hanga ko "Te Ture Whakanohonoho" ka hikoi whakamua nga tikanga a tenei Kawanatanga, ka tauri nui ki te pakanga ki nga pakeha rangatira whaiwhenua o te motu. Ka takoto i kona te tikanga mo nga whenua pakeha, kia ahei te Kawanatanga ki te muru i te tikanga hoko i nga whenua pakeha e kitea ana e ia he pai hei whakanohonoho, ara hei tapatapahi hei paamu ririki kia rato ai nga tangata mahi i te whenua. Ko te whai hoki a te Kawanatanga kia noho nui te tangata ki runga i nga whenua o te motu, kia tupu nga taone takiwa kia whaipanga ai nga rerewe, nga poutapeta,

kia hua te tangata me nga rawa o te motu. No taua tau ano ka pahitia "Te Ture Kooti Whenua Maori 1894" rarangi 117 i tino araitia ai te hoko a te tangata noa i nga whenua Maori, ma te Kawana ra ano i roto i tana Kaunihera e wewete nga here ka taera ai. Na ka rongu te motu i te mamae i tena wah i runga i te haere kino o nga holko whenua a te Kawanatanga, i te iti o nga utu, i te kore e aro nui ki te uiui i nga tangata whaiwhenua me nga tangata iti nga paanga whenua. Ko te whai nui a te Kawanatanga i tena wa ki taku titiro kia tau ki raro i tona mana te nuinga o nga whenua o te motu kia ma roto i a ia me ana tikanga nga huarahi riihi, hoko ranei. Ko te wa tena o nga pakanga a te iwi Maori, o nga inoi kia whakamutua te hoko i nga whenua Maori, ko te wa o nga tohe nui a te Kotahitanga, o nga ope nunni ki Poneke, tae noa ki te pitihana ki te Kuini kia katia te hoko i nga whenua Maori. Ka mate atu a te Make-nehi ka tau mai kia Te Hetana te tuunga Minita mo nga Whenua, tae noa ki te tuunga Minita mo te Taha Maori. No te tau 1899 ka whakaae te Kawanatanga ki te whakamutu i te hoko o nga whenua Maori, ka hanga i te tau 1900 ko nga Kaunihera, i raro i Te Ture Whakahaere Whenua Maori 1900. Ka tupu mai i kona tenei tikanga hou mo nga whenua Maori kia tukua atu i raro i etahi ropu whakahaere ma reira e tuku ki te huarahi riihi; ko te whai hoki kia whaitikanga nga whenua Maori ahakoa ma te Maori ma te pakeha ranei a runga e noho, pera ano i te kaupapa whakanohonoho o nga whenua o te Karauna. Ka manaakitia e te Maori ko tetahi o nga tikanga, ara, ko te kati i te hoko, ka kimongia ko te huarahi tuku whenua ki te Kaunihera hei tuku atu ki te riihi. E ahua tika ana ano ta nga Maori i te taimaha rawa o nga tikanga whakahaere a te Kaunihera. Otira e whakamarama ake ana ahau i tetahi mate i hua mai i roto i enei hanganga ture, i topu mai ai te pakanga tae mai ki tenei tau. I te tau 1900 ka kati te hoko, ka kati te riihi noa o nga whenua Maori ki te pakeha. I roto ano i aua tau ka raunga iti haere nga whenua o te Kawanatanga ara o te Karauna hei whakanohonoho ki te tangata. Ka pumia te mamao o te tangata pakeha e mina ana ki te whenua, kua roa e whakamanawa ana ki te Kawanatanga hei whakawhiwhi ia ratau ki te whenua. Tera hoki kua noho nui haere te pakeha ki nga takiwa Maori, kua tupu nga taone ririki, kua puta te rongu nui o te pai o nga ture whenua o Niu Tireni hei taki mai i nga pakeha o tawahi. Kia rite te ahua o nga whenua Maori ki te tamahine atahua e wha-

kapuhia ana e nga matua, kua tauwhainga nga whaipou kia whiwhi ko ia, ko ia. Ka rite pea tena e te iwi ki te wai kua roa e pahi na. Ka pehea he maharaha ma te hunga kei te raora e ncho ana ina puta he waipuku, ka pakaru te puni, ka paaha nga wai? Ko te rite tera ia tatou i roto i enei tau e rira. Kia mohio hoki ko te Kawanatanga te matua o nga iwi e rua, ko ia te putahi o tenei hanga o te whenua, o nga tikanga hoki Lei ora, hei mate mo te whenua. Ko wai hei whakatu i te Kawanatanga? Ko te tokemaha o nga mema i roto i te Paremata. Ko wai ki te poiti i era mema? Ko te tokomaha o nga tangata o roto o i rohe poiti. A ina rato taua nuinga ki te ki kia kimbia i te motu nei he whenua hei nohoanga mo nga tangata, kia whakahaerea kia whaihua nga whenua katoa o te motu ahakoa pakeha, Maori ranei, a ina kitea kua kore i te tahu pakeha he whenua hei whakaa mo enei tono, ka whakawhaiti haere mai te pakanga ki nga morehu whenua o te iwi Maori. Ko te hoo matenga o nga whenua Maori konga whenua nunui kei nga rangatira pakeha. Kaore he moni i te Kawanatanga hei koko i aua tu whenua, engari ko te hiahia ia kia tukitukia aua whenua ka whakarato ki nga tangata riri o te pakeha.

E rua aku take hei whakamaramatanga atu maku kia tino kite mai ai koutou i te maramatanga mo te ahua o tenei tau. Ahakoa kei te takoto te arai i runga i nga whenua o te Karauna kia kaua e whiwhi te tangata kotahi i nga eka maha atu i te 640 mehemea he karaihe tuatahi, i te 2000 ranei karaihe tuarua, i te 5000 karaihe tautoru, kaore i tu tino tau mai tena kati mo nga whenua Maori. Ara e ahei noa atu ana te tangata e whiwhi nui ana i te whenua, me ki pea e 20,000 eka ki te rihi i te whenua Maori 640 eka karaihe tuatahi me era atu wehewehenga karaihe whenua. Na reira ka maharatia kia tino whakapangia i tenei tau ki nga whenua Maori 640 eka karaihe tuatahi me era atu wehewehenga karaihe whenua. Na reira ka maharatia kia tino whakapangia i tenei tau ki nga whenua Maori te tikanga e mana ana i naianei ki nga whenua Karauna. Tuarua, ko te pakanga nui i roto i enei tau mahi i waenganui i nga ropu pakeha o te motu o te taha Kawanatanga o te Apitihana e penei ana. Ko te Kawanatanga e hiahia ana kia tino katia rawatia te hoko o nga whenua o te karauna, engari me tuku anake i runga i te tikanga rihi. Ko te Apitihana e ki ana me whakapuare te tikanga hoko kia motuhake ki ia tangata mabi paamu te mana me te taitara o tona whenua, kia kaua

e roho mai ko te kawanatanga hei rangatira, te hoha ki te tohutohu mai ki te tangata nui paamu, he kore e puta mo nga hiahia ake o te tangata kei a ia te rihi o te whenua. Ka maha nga tau o teni kakari, a ko tatahi teni o nga take nui o te poiti a te iwi pakeha i te tau ka taha nei, e mohio nei tatou i tino hinga nga mema Apitihana puta rawa atu etahi tino ona tino tea ki waho o te Paremata. No tena wa ka mate a te Hetana, ka tu ko Te Wairi hei Pirimia, a i raro i a ia ka tu ko Maki-Naapa hei Minita mo nga Whenua.

Kaati i kona ngi whakamarama. Ka titiro mai koutou ka ungtu i roto i tenei tau nga whakahaere mo nga whenua katoa o te motu, o te Karauna, o nga pakeha whiwhi nui rawa i te whenua o nga Maori. Na te pakeha atu ona pakanga ka kumea atu tatou ki roto. Ko te take he takoto mangere mo nga whenua Maori, he pau haere mo nga whenua Karauna e tika ana hei whakanohohoho ki te tangata, he kitenga nuinganga na te iwi pakeha kei te whenua te tino waiu mo enei motu.

No tenci wiki ka taha nei ka kokiritia te pire a Maki-Naapa mo nga whenua pakeha. Me whakapare e au nga whakamarama mo taua pire. (1) Ko nga toenga whenua o te Karauna e 2,500,000 (e rua miriona me te hawhe) ka rahuitia kia kaua rawa e hokona, engari ka tukua i runga anake i te tikanga rihi, a ko nga hua ka whakahaerea hei awhiina i nga kura, i nga hohipera i nga penihana kaumatua i nga huarahi awihina i te rawakore. (2) Ka whakamutua te tikanga rihi raihana hoko, te rihi 999 tau, me te hoko i nga whenua karauna; engari ka rihihia mo te 65 tau, me te whakahou atu ano i te rihi i runga i te wariu hou o nga whakapainga. (3) Mo nga whenua o nga tangata whiwhi nui rawa i te whenua, ka haere i runga i te wariu. Ka kua kia tae ki te £50,000 te wariu whakapaingakore o te whenua ka niutu mai te kaha o te tangata ki te pupuru i era ahua whenua. Ko te wahi o tona whenua i waho atu i tena wariu ka akiakina e te ture kia tukuna e ia kia maketitia i roto i te 10 tau, ki te kore ka tangohia e te Minita mo nga whenua mana e hoko e tuku ki te makete.

(I te hi o te peha, kahore i pau katoa te pakapuka a Apirana Ngata te ta. Taria to roanga.)

HIKAPUHI, TOHUNGA WAHINE.

KO wai, nohea, he pehea te ahua, o Hikapuhi? Ki te whakatutuhunga tetahi tangata i a ia, ki te ki ko ia hei kai-whakaora i te tangata, ki te mea hoki he mana Atua kei a ia, kaula e whakaponohia ko ana kupu kau, kaula hoki e whakaponohia nga korero a nga tangata katoa mona engari me ata uiui tona ahua ake o mua iho a taera noatia mai te ra e whakatuhunga nei ia i a ia. Ko tetahi tino mea nui hei mahinga mana me merekara, hei nga tino merekara ara me whakaora tetahi tangata kua hemo rawa, me whakaora ake ranei i te mate nui tetahi tangata, kaula nga tangata e haereere nei ano engari hei te tangata e kore rawa e ahei te maranga, ara, hei nga tangata e pangia ana e te piwa taipō. I penei ta te Karaiti tikanga ara he merekara tino marama ana i mahia e ia hei tautoko i ana kupu. Ko tenei te tikanga pono hei whakamatautauranga i nga tangata e mea ana he mana nui kei a ratou. Ko tenei te tikanga pono hei whakamatautau i a Iraia, i a Tokoaka, i a Wereta, i a Karepa, i a Pari Rekena, i a Rua, a tae mai nei ki to ratou tuahine o te mahi tohunga, ki a Hikapuhi.

Ko wai a Hikapuhi? He wahine Maori, he tane pakeha tana, kahore noa iho i roto i nga hohipera e tika ai te ki he "neehi" ia—ko tona ingoa neehi he tito, he kakahu kau hei ubi mo tona tohungatanga mo ana mahi maori. Nohea, a Hikapuhi? No Rotorua, noho ai ia ki Otaki i tetahi wa.

He pehea te ahua o Hikapuhi? Ko tona ahua o waho he pai, engari kahore matou e mohio he wahine pai ranei ia he wahine kino ranei; he wahine whakapono he wahine whakahawe ranei ki nga mahi whakapono. Kei tona iwi kei ona wanaunga e mohio ana tona ahua; kahore ano matou kia kite noa i tetahi pukapuka a tetahi tangata o Rotorua e mea ana he wahine pai a Hikapuhi, e tika ai te rere noa o te tangata ki a ia. He merekara marama ranei a Hikapuhi? He huhua te merekara e ai ta te ngutu, engari kaore ano matou kia kite noa i tetahi merekara marama. I kiia i te Wairoa kua ora tetahi matapo, e mea ana ia te nupepa o te Wairoa he teka. He tangata matapo ano kei Turanga nei engari i te whawhai o te omanga o Hikapuhi

kaore ia i tae ki te whakaora. I tae mai a Hikapuhi ki konei a kiia ana kua ora a te Peka Kerekere, kihai i roa i muri iho, ohorere tonu te matenga o te Peka.

Heoi ano ta matou titiro ki te ahua o Hikapuhi kei runga anake i ana mahi i ana kupu i a ia i Turanga nei, a ko ta matou tenei i mohio ai he wahine rorirori. E kore e puta i a matou tenei kupu mehemea a Hikapuhi i noho noa iho tenei koha ka haere ki nga takiwa kauwhau haere ai i tona mana, maminga haere ai i te tangata, ka kiia e matou i runga i ana kupu, i runga hoki i ana mahi, he wahine rorirori. He iwi matau te Maori ki te titiro i te tangata rorirori, na reira matou i patai ai. He pehea a Hikapuhi ki ta koutou na whakaora, ara, ki ta nga tangata e matau ana ki a ia?

Kahore ano a matou kupu kia puaki noa mo nga mahi a Hikapuhi kua timata noa te kororero, te ngau tuara i a matou a nga tangata e tautoko ana i a Hikapuhi. Ko etahi tohunga ranei kia whakahengia e matou ko Hikapuhi koia kia kapea? Ki te pa tetahi tangata i a matou kupu, ka pouri matou mo tana turanga mai i mua i a matou na kona hoki ia i pa ai, me i titaha tana tu e kore ia e pa. Kia kapea ranei e matou a Hikapuhi, he kiro ke atu nei ana tikanga i a Wereta tikanga i whakahengia nei e matou? Na te taima i whakaatu he tika ta matou whakahe mo Wereta ratou ko Karepa, ko Pari Rekena, ko Rua, a tera e whakaaturia ano e te taima he tika ano hoki a matou korero mo Hikapuhi. He aba kia kapea hoki a Hikapuhi, nona te he ki te whakatuhunga i a ia. Kahore matou e rite ki etahi tangata o te Kaunihera o Takitimu i tu nei ki te pei i a Rua ratou ko ona iwi, kahore rawa nei he he i mau i te Kaunihera, a ko Hikapuhi e whangai nei i te wahine ki te waipiro, e okooko nei i te moni i te taonga ka tautokona ka whakanuia. Heoi ano te he nui o Rua ko tana kianga ko te Karaiti ia, otira kahore he abatanga ki te Kaunihera o tenei he, kei te Hahi ke tenei. Ki te whakahe te tangata ki tetahi tohunga me whakahe hoki nga tohunga katoa, na ka whakahe matou mo Hikapuhi.

Haere ra a Hikapuhi i Tauranga, i Here-taunga, i Wairarapa me etahi atu wahi no te S o nga ra o tenei marama ka tae mai ki Turanga nei ratou ko ona kai-arahi, i runga ano i te tono atu a nga tangata o konei. I te ahiahi o te Hatarei ka tae ki Te Pahou, e hui ana te tini o te tangata ki te powhiri i te poropiti. I te ahiahi ka whaikorerotia, kotahi te tino kupu ko te powhiri tonu i te kai-whakaora.

Ko te Wetini Rikirangi rawa te tangata i ahua whakatoī ana korero. No te pō rawa o te Ratapu katahi ano ka haere nga mahi me-rekara. I whakaaturia e te tohunga nga take mate o te tangata, ko te tino putake o te mate he makutu, otira ahakoa he aha te mate ka ora i a ia. I runga i te kupu a te tohunga ka tu nga tangata he manaa o ratou ki runga, ka kiia

kia tupekepeke, kia kanikani.

Ko te tanga o tai o te kua, o te koroua k runga, tupekepeke ai, kanikani ai, keekewoo-ka ai, haka ai me te tangi ano te koriana. E kiia ana rangona ana mai te haruru, te tirituri i tawhiti tutu ana te puehu i te Ratapu! Heatu hoki pea te parani, ka kino rawa te haere. Ko te tini ki runga porobianga ai, ko tetahi tangata ki raro whakahemohemo ai, a muri tata mai ka hemo, kaore i ora i te poropi. E ki ana etahi tangata i te kirikiria o i te whare. I mea ano hoki tetahi tangata tokotaua mahi kore rawa ratou i ahei te noho i roto rima nga tohunga i whai ai ia, hei tenei penei tonu tona ngakau he mahi na te rewera. Ka mutu te noho i te Pahou ka haere te tohunga me te hunga katoa e whakapono ana ki a ia ki Te Muriwai hei konei

ka tu te marena.

I te pō i te mea e tatari ana te whakaminenga ka puta te rangai wahine, ma katoa nga kakahu rite tonu ki te wahine marena, arai ra ano, heoi ano i ngaro atu ko nga tane. Ko Hikapuhi tonu ki mua i roto ano i ona kakahu marena, ka huri i roto i te whare, ka noho i runga i nga tauru, ko nga tane ki muri i nga wahine noho ai. I ki etahi tangata i marenatia enei wahine ki te pukahu waina e kiia nei e Hikapuhi he mano kei nga kapua, he mano kei te wai, he mano kei raro i te whenua. Ka noho te iwi nei ka tatakina e te minita te himene ko te 113, ko te minita anake i mohio ki te himene nana anake i waiata. Ka inoi te tohunga kia tukuna iho te mana whakaora ki nga "apotoro," kia nui te mana, ki nuku ake i tona, a kia rite hoki te ma o ratou ngakau ki o ratou kakahu. E kiia ana he wahine rawe a Hikapuhi ki te inoi, "pai ke ake i nga minita"; hei muri iho ka inoi hoki te minita nana ra te himene. I whai-kupu ano taua minita i mea ki te mea he mahi na te tangata e memeha, he mahi na te Atua e u tonu. Kaore te tohunga i pai ki enei kupu ka whakakinokino nga kanohi, ka tu ki runga, ka ki ko nga minita onga hoarii. I miharo etahi tangata ki te tikanga o enei kupu, i ui ki te mea ko nga minita nga hoa riri o Hikapuhi, ko wai ra tona tuara, e

kino nei ki nga minita? Ka mutu te marena ka tu te hakari, e rua nga keke marena, ko te kinaki ko te ti ano a Hikapuhi, ko te "Tiri Ta" parani. I te taubou o tetahi o nga wahine i marenatia nei ki te waipiro i te kaha rawa hoki o taua waipiro haurangi tonu atu, Tokotoru rawa nga wahine i tino mate i te waipiro, i haurangi, i huri nga whakaaro. Ko Hamahona Pohatu te tangata i whakaha ki tenei mahi, engari kaore ia i tukua kia korero e te hunga i whakamemiti ki te tohunga, i riria a Hamahona, i mea ia he tika e hara ia i te rangatira engari hoki he komiti marae ia. Ki ta matou rongo ko Te Ruru ano tetahi i whakaha mo te korenga o Karaitiana i ora, he aha hoki ra i mate ai i te mea kua puta te kupu a Hikapuhi e ora i a ia nga mate katoa. Hei konei ka puta i a Hikapuhi etahi korero weriweri atu, he korero kaore nei e pai ma te wahine ma te tane ranei.

Kaati nga korero mo tenei tohunga hei titi-tiro ma te tangata, hei korero ma enei whakaturanga e heke iho nei, ko enei nga korero o te Iwi Maori o enei ra, ko enei mea hei whakaatu i te ahua o te hinengaro o te Maori o enei ra. E kore te hunga e pai ana ki enei mahi e pai ki enei korero, otira he aha i kinongia ai mehemea he pono engari me koa ratou i te mea ka panuitia nga mahi e whakamanamana nei ratou, mehemea e whakama ratou he aha hoki i mahia ai e ratou nga mea e whakamangia ana, ko te tohu tika o te whakama ko te whakarere o te mea e whakamangia ana ki te tohu tonu kaore he whakama kahore hoki he take e kino ai ki enei korero, ki ta matou rongo hoki he tika ano. Ki te mea he mahi nga tau i kitea ai te pono o nga korero a tetahi tangata e tika ana kia whakarangona nga kupu a taua tangata, waihoki ka maha nga tau i whakaha ai Te Pipiwharaurao ki nga tohunga huihua o te Maori a kitea ana pono katoa nga korero a Te Pipiwharaurao, heoi mehemea he iwi whai-whakaaro tatou he mea tika kia whakarongo tatou ki ana korero. Inakoa, ko etahi o nga apotoro a Hikapuhi ko nga tino apotoro tonu a Wereta i whakahengia nei e Te Pipiwharaurao, a i runga i te whakarerenga a nga apotoro a Wereta i a ia he whakaare tena he he a Wereta kua tika Te Pipiwharaurao. E te iwi, e marama ana kahore o matou whai ki te kororia tangata, mehemea he pono te matou hiahia e mohio ana matou ki te huarahi e whiwhi ai ki te kororia tangata, ara, me whakangawari, me whakapai ki nga mea katoa, he, tika ranei, me ki penei matou na. Ka pai

Wereta! Ka pai Karepa! Ka pai Pari Reke-
na! Ka pai Rua! Ka pai Hikapuhi, Kia ora,
Kia nui nga ora, kia ngawariwari, kia piataa-
ta! Tawaitia matou, ngautuaratia, hamene-
tia, akina ranei ki te kohatu, a a te ra e whaka-
moemoe ai o matou kanohi ko ta motou kupu
whakamutunga tenei, "E te Iwi Maori,
kati te whakatutua i a koutou ki nga mahi
tamariki ki nga mahi tinibanga a nga
tohunga."

PITOPITO KORERO O PONEKE.

I a Puru mema o Akarana e whakahoki
ana i te whai-korero a te Kawana, ka whaka-
tanguru ake a Maki-Rakarana mema o Ahi-
patene, katahi ka karanga a Puuru, "Kci te
moe nanu te mema honore." I mea ano a
Puru, "Ka nui toku pouri tera e meinga tenei
Whare hei whare okiokinga mo nga tangata
haurangi. E pouri ana au mo te tangata
haurangi, engari e tino kinongia ana e au te
mea nana ia i haurangi ai."

E 12,582 nga kaumatua tango penihana: o
enei mano 667 nga Maori. Nga moni katoa
e pau ana i te tau e £501,416.

Ko nga Tiati hou o te Kooti Whenua Mao-
ri, ko Walter Rawson (Rohana), roia o Pone-
ke; ko C. E. McCormick (Makomiki), roia
o Akarana; ko J. W. Paraone, kai-rehita o
Akarana; ko R. C. Himi, kai-rehita o Pone-
ke. Ko te utu mo Rohana raua ko Makomi-
ki e £500 mo te mea kotahi, mo Paraone
raua ko Himi e £400. Ko Tiakihana Paama,
he tumuaki, ko Heta-Mete, he tumuaki mo
te Kooti Pira. Ka noho tuturu he tiati mo
ia takiwa mo ia takiwa.

I mea a Honapi mema mo Kereitaone kua
kino haere te ahua o te Maori ki tana titiro,
ara kua motu ke etahi, kua rite ki te ariki ko
etahi ka whakaritea ki te ware.

I mea a Puuru, o Akarana, e whakahe ana
ia ki te tikanga "taihoa" a Timi Kara, kaore
te ngakau pukumahi o te pakcha e whakaac
ki tenei tikanga. Kaore noa e tika te Maori
kia tino whakaarohia i haere mai nei i tawhiti
ki te tango i enei whenua, a he mea nui rawa
kia kaha te whakanohonoho i nga Whenua
Maori.

PAREMATA.

NGA WHENUA MAORI.

I TE whai-korero a te Pirimia i whakaatu-
ria ai e ia nga whakaaro me nga huarahi
mahi a te Kawanatanga, i puta ano i a ia te
whakaaro o te Kawanatanga mo nga whenua
Maori. I mea a te Waari,

"He maha nga whenua Maori nunui kei te
takoto mangere, kaore i te ngakia. E hara i
te mea no te Maori anake tenei he, he maha
nga mea kei te arai i te Maori, engari ko te
tokemaha o te pakcha e whakatau ana i te he
ki runga i te tuara o te Maori. E kore te
Maori e ngaki noa i te whenua i te mea ka-
hore ano kia marama nona ranei taua whenua.
Ko wai te tangata e ngaki noa i te whenua
mehemea ma te waimarie noa ia e uru ai ki
taua whenua? Ko etahi whenua kua kooti-
tia nei, i te mea kahore ano kia wawabia, e
kore te tangata e ahei te ki i a ia tenei whai,
te whanau ranei te mea no ratou tenei. Heoi
ano te huarahi marama e puta ai he painga
ki te Maori, me wehewehe te whenua, oira
kua kitea i te iti rawa o etahi whenua, a
i te tokomaha rawa o nga tangata ki roto i
taua whenua, kahore kau he painga ki te we-
hewehe i te whenua. Me whakatakoto he
huarahi a te wa e rite ai, hei wehewehe i te
whenua ki ia whanau ki ia whanau, hei whaka-
kaporeihana ranei i te whenua ka tuku ai ma
etahi tangata matau e whakahaere. Ko te
whakaaro o te Kawanatanga ko te whakanoho
i te Maori ano ki runga i tona whenua, ko te
whakamahia ranei i te whenua hei huarahi e
puta ai te pai ki a ia. E whakaturia ana he
fiati hou mo te Kooti Whenua e tonoa ana
hoki he kai-rauri hei wehewehe i nga whenua.
E whakabohorotia. Kua rite te whakaaro o te
Kawanatanga:

- (1) Kia rahuihia he whenua hei orange mo
nga Maori,
- (2) Ki te whakanoho i nga Maori ki runga
ki o ratou whenua ano mahi ai ki te
whakaako hoki i a ratou ki te ngaki i
o ratou whenua.
- (3) Ko nga toenga o nga whenua ka hoko-
na e te Kawanatanga i runga i tana
utu i whakarite ai, ka tuku ai ma nga
Poari e rihi mo nga tau e 66; ma nga
Maori ano ranei e rihi i raro i te mana
o nga Poari.
- (4) Kia whakataua wawetia e te Kooti
Whenua nga tautohetohe whenua.

- (5) Ko etahi whenua ahakoa kahore ano kia mohiotia nga tangata no ratou me tango ma nga Poari e whakahaere, kia mohiotia ra nga tangata no ratou ka utu ai i nga utu ki a ratou.

E whakaturia he tiati whakawa mo ia takiwa Poari mo ia takiwa Poari.

I te whai-korero a Makenapa, Minita o nga Whenua i haere ano ana korero i runga i a te Pirimia, ara, kia whakanohia te Maori ki runga ki o ratou whenua ano.

MEMA O TE TAI-RAWHITI.

I tono a Apirana Ngata ki te Kawanatanga:—

- (1) Kia meinga nga waiata Maori kia hopukia ki roto i te mihini ponokarawha hei tohu mo nga wa e haere mai nei. I whakaaetia.
- (2) Kia whakaritea e te Kawanatanga he tangata kia haere ki nga takiwa Maori ki te whakaako i nga Maori ki te karahi e i a ratou huruhuru lipi. I mea te Pirimia e kore pea e taca te hacre nga teihana katoa.
- (3) Kia hanga he ture hei arai i nga wai rongoa lipi kino. I mea te Pirimia ehara tenei i te he tino nui.
- (4) Kia whakaakona ki nga kura mahi a ringa te karaibe huruhuru lipi. I mea te Pirimia ko te whakaaro tenei o te Kawanatanga.
- (5) Kia tu he tari oota moni ki Nuhaka hei panga mo nga Maori mo nga pakeha. I whakaaetia.
- (6) Kia tangohia e te Kawanatanga ma ratou e whakahaere nga puia i Waipiro. Ko te hiahia tenei o te Kawanatanga engari ka nui te uaua o nga tangata hei a ratou nei a Te Puia e rihi ana.
- (7) Kia whakamaoritia nga ture mo nga taru kino me era atu ture kia mohio ai nga Maori. I whakaaetia.
- (8) Kia panuitia te ripoaata o te hui i waenganui o te Tari o nga Kura me te Poari Kura o Haki Pei, ara, mo te tikanga a te Poari e tango nei ma ratou e whakahaere nga kura Maori. I rite te ripoaata ki ta Apirana i tohe ai.

PIRE WHAKAWHIWHI WHENUA.

Na Timi Kara te Pire Whakawhiwhi i nga Maori o te Waipounamu ki te whenua ara i a

Ngaitahu, i a Ngatikua, i a Rangitane. E 142,000 nga eka mo ratou, e 50 mo te tangata kotahi. I whakahe a Pereiha Tuki mo te ahua o te whenua he maunga he tawhiti. Ko nga tino kupu ia i tau mo tenei pire na Apirana Ngata. I whakanuihi a Apirana mo te kaha o Tairaroa raua ko Tame Parata mo to raua kaha, he hua nei no to raua kaha tenei pire. Ko te mate o enei iwi ko o ratou whenua he mea hoko na te Kawanatanga i nga ra o mua, na reira a Apirana i mea ai engarigari te aroha o te Kawanatanga ki te homai whenua ahakoa ehara i te whenua pai rawa, ara te kore rawa ko nga pu tawhito i homai ra ki te Maori hei hoko i o ratou whenua. He mea whakamiharo rawa ki a ia te ahua o te Kawanatanga inaianei, i te Waipounamu kei te hoatu whenua ratou mo nga Maori i whenua kore nei i te Kawanatanga, i Aotearoa, te whakaaro nui o te pakeha ko te tango i nga teanga whenua o te Maori, na reira ia i whakatupato ai, i mea ai kei ponana te Kawanatanga ki te tango i nga whenua o nga Maori o Aotearoa, kei rite hoki ki nga Maori o te Waipounamu kei kore whenua, a kei anga hoki te Kawanatanga ki te rapu whenua hei noboanga mo nga Maori a nga tau e heke iho nei. Inakoa ahakoa kei Waikato etahi Maori kore whenua, kua hokona e te Kawanatanga tetahi poraka o Waikato, a Te Akau, na reira ia i mea ai me whakanoho ano ko nga Maori o Waikato ki runga i taua whenua.

POUKAWA RAHUI MAORI.

Ko tenei whenua kei Heretaunga e 3,668 eka te nui 1,300 eka he roto wai. I tukua tenei whenua ki te Kai-tiaki mo te Katoa, kia keria ai e ia he awa hei whakamaroke, otira i te riri o nga pakeha kihai i taea te keria he awa, na konei i hanga ai tenei pire e Timi Kara hei whakahoki ano i tenei whenua ki nga Maori.

I te whai-korero a Apirana Ngata i mea ia he mea nui rawa tenei, ara, te whakaaro o te Kawanatanga ki te tango mai i tenei whenua i roto i nga ringaringa o te Kai-tiaki o te Katoa. I kite ia i nga tangata no ratou tenei poraka, ko to ratou hiahia he whakakaporeihana. Ko etahi o tenei hunga he moumou whenua, kei te hiahia ratou ki te hoko i o ratou na hea i Waimarama me Pukekura ki te Kawanatanga, a ki tana whakaaro tera ano e hokona e ratou a Poukawa ki te Kawanatanga. He mea pai kia tiakina tenei hunga kei anga ki te patu i a ratou ano.

NGA RAHUI KURA MAORI.

I whakahengia e Apirana Ngata te haere huna o etahi tangata ki te whakakiki i nga mema pakeha. I runga i te mahi a etahi tangata kei te tohea tonutia kia tangohia a Te Aute i a Te Wiremu. I mea a Apirana he tikanga he rawa tenei, no te mea na te Kawanatanga ano i whakatu he Komihana hei tiro-tiro i te ahua o Te Aute, a kitea ana e taua Komihana i tika katoa nga whakahaerenga i te whenua a na Te Wiremu i totika ai te kura otiira e mea ana etahi tangata kia takahia te ripoata a taua Komihana ko ia nei tetahi.

Kua tonoa e Hone Heke kia wawe te whakakato i te ripoata a te Komihana mo nga kura o Te Aute o Whanganui.

Kua tonoa e Apirana Ngata kia whakaturia hoki he Komihana hei uiui i te ahua o nga whenua rahui kura o te Hahi Weteriana me te Hahi Pikopo, ara kia uiuia pereatia me Te Aute me Whanganui nga kura o te Hahi o Ingarangi.

TUKU MONI KI TE MAORI.

He tokomaha nga rangatira o Ngatiporou i tae ki Poneke ki te kawae i etahi putake e pa ana ki to ratou na takiwa ki te motu katoa hoki, ko Paratene Ngata to ratou mangai. I tangi a Paratene mo te aroha o te Pirimia kua mate nei, i oha atu hoki ki a Te Waari kua tu nei ki tona turanga teitei. I mea a Paratene e whakaae ana te Iwi Maori ki te whakaaoro o te Kawanatanga ki te tango i nga toenga whenua, are i nga whenua kahore e taera e ratou te mahi. I whakamihia a Te Waari mo enei kupu a Paratene ara mo te whakaae ki te muru, ka marama te ngakau o Te Kawanatanga. Ko te tino haere ia a Ngatiporou a i awbinatia ratou e Te Heuheu Tukino me era atu rangatira, he tono ki te Kawanatanga kia whakatuwheratia he huarahi moni ki te Iwi Maori kia taea ai e ratou te whakapai o ratou whenua. I tuihiti ano a Hone Heke, a Apirana Ngata, me Tame Parata ki te Pirimia a i whai kupu a Apirana i roto i te whare, kia whakatuwheratia he huarahi moni ki nga Maori pera ano me nga pakeha. I whakaae a Te Waari a tera pea e whakaurua tetahi rarangi ki te ture hou a Timi Kara mea ake whakatakotoria ki te Whare.

PIRE WHENUA.

I haere tonu i runga i taua whai-korero te Pire whenua a Makenapa, Minita o nga whe-

nua. Ko te tino rarangi o tana pite ko te hoko i nga whenua nunui o nga pakeha rangatira. E kore e pai kia nui ake i te £50,000 te utu o te whenua o te tangata i te mea kaore ano kia whakapaia, ki te nui ake ka tangohia e te Kawanatanga te nuinga ake. Ki te mea he whenua nama I, kia 1000 eka te mutunga mai, ki te mea he nama II kia 2000, ki te mea he nama III kia 5000. E kiia ana e 61 nga whenua nunui rawa kei Niu Tireni hei tangohanga ma te Kawanatanga. Ko nga whenua Karaua kei te toe inaianei e rahuitia ana mo nga hohipera mo nga kura.

TIRITI O WAITANGI.

I patai a Tianene, mema mo Taranaki ki te Minita Maori, mehemea e pai ia ki te whakatu i tetahi Komiti o te Whare, te whakarite ranei ma te Komiti o nga Mea Maori, e uiui te ahua o te Tiriti o Waitangi, kia matauria ai te ahuatanga o nga iwi e rua, kia mutu ai nga rarururu e pa nei ki te Iwi Maori?

I whakahokia e Timi Kara, e kore e taera te whakatu i tetahi Komiti hei uiui i te ahuatanga o te Tiriti o Waitangi, kahore hoki he painga e puta ki te tukua ma te Komiti o nga Mea Maori. Kahore te Kawanatanga i te mohio ki nga rarururu e pa ana ki te Iwi Maori, heoi ano ko te whakamahi anake i o ratou whenua e takoto noa ana, e ratou ano, e te pakeha ranei.

Ko nga mema enei o te Komiti o nga Mea Maori: Perehia o Nepia, Kirinireti o Waikato, Hone Heke, Herihi o Pei o Pereti, Hokana o Whanganui, Hautana o Pewhairangi, Tianene o Taranaki, Kaihau, Tewene o Manawatu, Manata o Whangarei, Ngata, Parata, Tarawahi o Kaipara, me Timi Kara o Waiapu. Tera te Tokomaha o tenei komiti e awbina i te Iwi Maori.

I kaha rawa te pikinga o te Iwi Maori i roto i enei tau e rima

Kua taia e te Kawanatanga te korero o te Haerenga o te Mancne- Te utu 1/-. Ko te whare o Arama te toa hoko i taua pukapuka i Turanga nei.

No te 21 o nga ra ka whakapakia a Te Muera Tokoaitua hei piriti; no te 31 a Henare Wepiha Wainohu raua ko Poihipi Mokena Kohere hei rikona.

PUREI MONI.

I MEA te rangatira o te whare herehere o Akarana ko te take i tipu ai nga mahi kino ki te takiwa o Akarana a i tokomaha ai nga tangata ki te herehere na nga mahi purei moni. I enei tau ka pahure ake nei ko te putake o nga mahi kino he waipiro otira i enei ra he purei moni. He mate kino tenei e pa ana ki nga taitamariki o Niu Tirenii. He mano nga tamariki tane kua tu porangi i nga mahi purei moni. E panuitia ana e nga nupepa te tini o te tangata e tae ana ki nga reihi hoihoi ki reira whiu ai a i ratou moni ki te "totaraihe," metemea nei he mahi e whakahihi ai te tangata. He ruarua nei nga tangata e tae ana ki nga reihi hoihoho haere he matakitaiki kau ki nga hoihoi e oma ana, ehara i te mea ki te purei moni ki a whiwhi ai ki nga moni kaore nei e heke te kawaka i te whainga e riro ngawari mai nei i runga i nga mahi tahae. Ko te tokomaha ia he haere ki te purei moni. Ki te kore nga tamariki tane e whiwhi moni i nga ra reihi hoihoi ka anga ka tahae i nga moni a o ratou rangatira, a ki te mau te tahae kaore e whiua ana. He mahi nga tamariki tane e kino ana ki nga mahi pai, ki nga mahi tika ko to ratou hiahia kia iti te taima hei mahi ko te nuinga hei moumou noaiaho, ka anga ka whakapaipai i a ratou, kaore nei a ratou moni. Ki te kore a ratou moni, ka tahae hei purei moni ma ratou. I etahi tau ka pahure ake tenei i korero ano au mo tenei mate kino ka tipu haere nei, na konei ka whakamahara ano au i era atu kia titiro ki tenei mate kino. Ehara enei korero aku i te rongo a-taringa engari he kite. Ko matou ko nga rangatira whare herehere e mohio ana e kite ana ki nga tangata emau ana ki te herchere. Rapua he rongoa mo tenei mate ngau kino.

P.M.K.

HE PANUI.

Kei a matou etahi KATIKIHAMA HE AKORANGA MA TE TAMARIKI ME NGA INOI MO NGA RATAPU. Ki te whakaatu mai tetahi minita ana e hiahia ana he tukua noatia atu.

HE HAKARI TIMA.

KI TE ETITA O TE PIPIHARAUROA.

TENA KOE. He kupu ruarua nei hei kawenga atu mau ki nga iwi ki nga reo i tera wahi i tera wahi o to tatou motu. Ehara ra ia i te tikanga whai kiko ki etahi abua tangata, otia he whai kiko ano ki a matou ki te hunga i kite i tenei hakari. Ko te hakari nei he tainga i te ingoa o tenei hapu o te Aupouri i huaina e te Notana Timihihi Kamupene (Northern Steamship Company) ki tetahi o ratou tima; ko te Aupouri tetahi o nga hapu nui o te Tai-whakararo nei. Kua huaina ano e tenei kamupene etahi o ratou tima ko Ngapuhi, ko Rarawa, ko Apanui, ko Ngatiawa, a ko Aupouri tenei.

No Hurae ka tonoa e Paratene Kapa ki te tumuaki o taua kamupene kia hakari a te Aupouri iwi i runga i taua tima whakaaetia ana. No Akuhata 16 o nga ra ka u mai a te Aupouri ki Houhora a rere tonu ana ki Muri, whenua tai ai i te kawanga, engari kaore i u ki te waapu i eke ki te tahuna. I te aonga ake ka takoto te hakari, te tokomaha o nga tangata e 61. Ka mutu te hakari ka whai korero te tumuaki ka mea, Kei te whakapai taku ngakau mo tenei hakari. E whakawhetai ana hoki ahau mo taku taenga mai ki tenei hakari. He tikanga hoki naku te hua i nga iwi e awbina ana i taku kamupene i a Ngapuhi, Te Rarawa a ko te Aupouri tenei. Ahakoa aku raruraru tae tonu mai ahau ki te whakarite i ta koutou pohiri mai a kua tae mai nei.

Ka mutu tana korero ka tu atu ko ahau ka mea. E whakawhetai ana a te Aupouri iwi i te whakaritenga mai i to ratou hiahia kia hakari i runga i to ratou ingoa.

E inoi ana ki te tumuaki kia homai he tikiti mana i konei ki Akarana, i runga anake i nga raruraru o te iwi. Ko te whakaahua o te Aupouri iwi, o Meri Puhipi ki runga i a te Aupouri. A kia pumau hoki te hua i a te Aupouri ki tenei tima. Katahi ka tu mai ano te tumuaki ki te whakautu ka mea. Mo te tono a te Aupouri kia mau tonu tana ingoa ae heoi ano te roa, he tima toku kei te hanga ko Ngatiawa te ingoa; kia oti tera ka hanga ai i tetahi ka hua ko te ingoa tawhito o te Aupouri ko Natiteawa Houtaewa.

Mo te tikiti, maku tena e whakaaro. "Papa te whatitiri i runga te rangi ko tana tini ko tona mana ko te wai o Haruru te taki aki ki tu tauarai ee." Tera atu te roanga:

Heoi ano,

Na E. M. KAPA.

MARAMATAKA.

1906. OKETOPA.

Ra 3 ka C. oh. 18m.4 Ra 18 ka 0. 1oh. 13m.4

1 M		
2 Th		
3 W		
4 Th		
5 F		
6 S		
7 S		
8 M		
9 Th		
10 W		
11 Th		
12 F		
13 S		
14 S		
15 M		
16 Th		
17 W		
18 Th		
19 F		
20 S		
21 S		
22 M		
23 Th		
24 W		
25 Th		
26 F		
27 S		
28 S		
29 M		
30 Th		
31 W		

Nohopuku.

Ratapu 17 i muri i to te Tokotoru.

Nohopuku.

Ratapu 18 i muri i to te Tokotoru.

Ruka, Rongopal.

Nohopuku.

Ratapu 19 i muri i to te Tokotoru.

Nohopuku.

Mataaratanga, Nohopuku.

Ratapu 20 i muri i to te Tokotoru. Haimona raua ko Hura, Apotore.

Whakaono a Atcna'in.

Nohopuku.

Mataaratanga, Nohopuku.

OKETOPA. 1906.

	UPOKO MO TE ATA.		UPOKO MO TE AHIAHI.
1 M			
2 Th			
3 W			
4 Th			
5 F			
6 S			
7 S	Her. 5	Prep. 1	Her. 22
8 M			Ruk. 8 ki 26
9 Th			
10 W			
11 Th			
12 F			
13 S			
14 S	Her. 36	Kro. 3 ki 16	Ehk. 2
15 M			Ruk. 11 29
16 Th			
17 W			
18 Th	Iha. 65	1 Teh. 3	Hira. 38 ki 15
19 F			Ruk. 13 18
20 S			
21 S			
22 M	Ehk. 16	2 Teh. 1	Ehk. 18
23 Th			Ruk. 18 11
24 W			
25 Th			
26 F			
27 S			
28 S	Ehk. 34	1 Tim. 3	Ehk. 37
29 M	Iha. 28 9-17		Her. 3 12-19
30 Th			Ruk. 19 28
31 W			

HE TURE TUTURU.

1. Kotahi putanga o Te PIPIWHARAUAO te marama
2. Ko te oranga mo te pepa e rima hereni (5/-) i te tau, me nooti o te Poutepeta me pane ranei, auakai te tia'i hi pane kingi hepene nga pane e tino hiahia ana
3. Ki te pau nga hereni a tetahi tangata tuku mai a ka takala tana Pepa ki te awhi whero; e ruu nga putanga pena ka whakamutua te rere atu a ta Papa.
4. E pai ana kia tukua mai nga korero o ia wahi o ta wahi o te Motu, engari kei te Etita te tikanga mo te ta i aua korero; kia marama te tuhituhi.
5. Me penei te tuhi i wahi o nga reta katoa: -
Ki Te PIPIWHARAUAO.
Te Rau, Gisborne.

HE PANUI

Ki te tangata e hiahia ana ki te Rawiri ki te Himene: he nui noa atu nga pukapuka kei a au inaianei: ko te utu:—

He mea nui, kivi noa	... 2/6
He mea nui, kivi whero	... 3/-
He mea nui, kivi pai	... 4/-
He mea nui kivi pai rawa	... 5/6
He mea paku, kivi whero	... 1/6
He mea paku, kivi pai	... 2/6
He mea paku, kivi noa	... 1/-
He mea paku, kivi pai rawa	... 3/6
He Himene	... -/6

Ki te tono Himene nga Minita ki a J. Upton, Akarana, ka iti iho te utu.

Maku e utu te Pane Kuini hei tuku atu nga pukapuka ki a koe.

Na H. W. WILLIAMS,
TE RAU, GISBORNE.

Ki te hiahiate tangata ki te Paipera, ki te Kawenata, me tono ki te BIBLE DEPOSITORY SUNDAY SCHOOL UNION, Auckland.

Paipera, 2/6, 3/6, 4/6, me te pane kingi 1/-
Renata me nga upoko whakamarama 2/6 3/- 4/6, me te pane kingi 3d.

Kawenata paku, me nga waiata 2/-, 2/6, 3/-, 3/6 -/, me te pane kingi 3d.

NGA HUA KAREAO MA TA TATOU MANU.

£2 10/- Arona te Hana; £1 H. Mokai Kereru, Mohi te Atatukoaia; 10/- Mitikakau Otene, Miss Kelly, Ani Kanara, C. B. Bartlett, Te Paea Kingi, Maurice Fitzgerald; 5/- Mrs. Woodbine Johnson, Rangit, H. Aramoana, Paora Hopere, Rutene Arahi, Karaitiana Poi, Hira Paea; Paratene Kapa; 1/- Mutu Paul.